

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 181. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-palladius03val-shoot-idm139651353936768/facsimile.pdf> (tilgået 28. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

INDLEDNING.

PEDER PALLADIUS har — som foran (S. 3) nævnt — foruden Visitatsbogen forfattet to større originale danske Værker, begge i Prædikenform: „Bogen om Sankt Peders Skib“ og „Jesu Christi ærefulde Forklarelse paa Thabor Bjerg“.

Mens det første af disse Skrifter er af betydelig Værdi baade paa Grund af dets personligt prægede Sprog og paa Grund af de Strejflys Indholdet kaster over Tankesæt og Følemaade i hin religiøse Brydningstid, saa er Skriftet om Jesu Forklarelse sandt at sige et temmelig tørt formalistisk Tolkningsforsøg, hverken farvet af Tidens Kamp som Bogen om Sankt Peders Skib eller præget af Forfatterens Personlighed som Visitatsbogen — derfor manglende saavel hins djærve Kraft som dennes menneskelige Varme.

L

Efter en ret intetsigende Tilegnelse til Lensmanden paa Københavns Slot Peder Godske, skrevet Mikkelsdag (29. Sept.) 1554, meddeles den bibelske Beretning om selve Forklarelser, sammenskrevet — som det hedder — af de tre Evangelister Matthæus (17. 1—9), Marcus (9. 2—10) og Lucas (9. 28—36). Denne Beretning — Texten — er delt i 10 Punkter og slutter med en Oversigt over Rækkefølgen af de vigtigste Led i Forklarelshistorien (ndf. S. 194).

Saa følger Den første Prædiken.

I dennes Indledning siger Palladius: „Efterdi vi nu have gjort Ende paa den Oliebjergs Historie udi nogle Prædikener

før Paaske, vil vi . . nu høre, hvorlunde at Christus blev ophøjet paa Thabor Bjerg, . . paa det at efterdi vi have hørt hans Fornedrelse, vi kunne ogsaa høre hans Herlighed."

De 16 Prædikener er altsaa blevet holdt i Foraaret og Sommeren 1554. Samme Efteraar har Palladius udarbejdet dem til Trykken og skrevet Tilegnelsen, og i Begyndelsen af 1555 er Bogen udgaaet fra Pressen.

For Skriftets Plan giver Indledningen et fuldstændigt Program. Forklarelsens Hovedbetydning „Summen paa denne Historie“, siges det, er, at den beviser Christi Guddommelighed; Christus er „ikke aleneste Jomfru Mariæ Søn og et sandt Menneske, men ogsaa Guds og vor himmelske Faders Søn, født af ham fra evig Tid . . en Herre over Himmel og Jord“. „Men“ — fortsætter Palladius — „først vi tager fat paa Texten at udlægge, vil vi undervise hverandre om disse tre Omstændigheder [ø: Forhold], som er: om Stedet, om Tiden og om Personerne, det er, hvad Sted denne Forklarelse skete paa, og i hvad Tid og ved hvilke Personer; derefter . . vil vi opregne, hvad Sager [ø: Aarsager], der var til samme Forklarelse, og siden skifte Historien i sine Parter og udtyde i dem de ypperste Hovedstykker og Lærdomme.“

Den fremtrædende skematiske Form, Indledningen har, præger hele Skriftet. Opstilling af Skemaer, Oversigt over Inddelinger, Opregning af „Hovedstykker“ og Underafsnit udgør en ikke uvæsentlig Del af de fleste Prædikener. Som Exempel paa et saadant sindrigt opbygget Æskesystem kan nævnes Indledningen til den anden Prædiken, der handler om „Personerne“. Disse, hedder det, kan deles paa to Maader:

I. i to Dele: a) de fire Personer fra Himlen: Gud Fader, den hellig Aand, Moses og Elias; b) de fire Personer fra Jorden: Christus i sin Manddom [ø: i sin Menneskeskikkelse] og de tre Apostle Peder, Hans og Jacob.

II. i tre Dele: a) de guddommelige Personer: Gud Fader, Sønnen, den hellig Aand, b) de to Personer fra det gamle

Testamente: Moses og Elias, Guds tro Tjener og den navnkundige Profet; c) de tre Personer fra det ny Testamente: Peder, Hans og Jacob.

Hvor meget af denne og lignende Inddelinger, der skyldes Palladius' egen Udspekulerthed, og hvor meget der er theologisk Arvegods fra Kirkefædre og Skolastikere falder det udenfor nærværende Udgaves Plan at undersøge, men sikkert er det, at disse evindelige Tvedelinger og Tredelinger, som har deres Forbillede i den middelalderlige Homilieform, bidrager til at berøve Fremstillingen Varme og Liv. Hertil kommer, at Palladius i paafaldende ringe Grad har gjort det bibelske Stof nærværende ved, som det ellers er hans Vane, at indskyde Smaatræk fra sine egne Oplevelser, sine egne Minder, vise Stoffets Samhørighed med de Mennesker, til hvem han taler.

Naturligvis — Sammenligninger drages; men de er oftest vage, holdt i al Almindelighed, og derfor uden synderlig Virkning. Flest er Jævnfølelserne mellem Skriftens Vantro og Datidens Papister, — som følgende:

„I have intet med Christo at gøre; Christus gavner eder intet; I ere faldne fra Naaden, sagde Paulus . . til dem som vilde tilbage til Mose og Loven igen. Hvad mon han nu vilde sige til dem, som vil tilbage til Pavedømmet igen, som de vilde til hine Kødgyder i Ægypten?“ (S. 230 L. 9 ff., jfr. foran S. 64 L. 21—25).

Eller denne:

„Ah Fader! Hvo ser udi saa foragtet og forsmæligt [o: ringeagtet] et Menneske, at Menneskenes Salighed skal hænge paa ham alene? Det sige først alle Farisæerne i Jerusalem hardt nej til og tillægge Templet og deres Offer Salighed; dernæst alle Papister, som kalde denne Gud Faders Røst Kætteri og lægge deres Messe Salighed til. Men du min fromme Christne, lad fare Farisæere med deres Offer og Papister med deres Messer og hæng hardt ved denne Gud Faders elskelige Søn“ (S. 240 L. 20 ff.).

Kraft og Liv er der i dette Sted:

„Naar man . . spurgte sig for, hvad han var for en Mand, da blev der saa svaret til: „Han er en Tømmermands Søn af Nazareth“. Af Nazareth? Hvad godt skulde der komme af Nazareth? — Derimod var

Præstehøvdinge og Levitterne med deres holdt udi stor Hæder og Ære og havde deres Præbender og Renter . . Vi, sagde de, vi er de som bør at prædike, os har Gud befalet det og ikke denne Tømmermands Søn . .

Ser eder omkring I fromme Christne, om det gaar ikke endnu saa til imellem de ragede og smurte og . . de fattige Prædikanter; hvad Bulder og Trætte, hvad Avind og ond Vilje, hvad Afdragt [d: Modstand] og Modsigelse, man gør dem, som det salige Guds Ord fremføre" (S. 234 L. 30—36, S. 235 L. 11—20).

Et enkelt Sted bruger Palladius til Illustration af Skriftens Ord et helt konkret Exempel — en Oplevelse. Med Henvisning til Matth. 11 (hvor Christus „skammede de Byer ud, i hvilke hans fleste kraftige Gerninger var gjort, fordi de ikke havde omvendt sig“ og tilsiger dem: „Det skal gaa Tyrus og Sidon taaleligere paa Dommens Dag end eder“, Vers 20—24) skriver han:

„Saa skal ogsaa udi vor Tid alle de Steder som Guds Ord prædikedes udi, bære Vidne mod de ugudelige. Ja dette Tempel, disse Piller og Vægge skal fordømme vore ugudelige“

og han fortæller en Historie om Doctor Pommer [d. e. Bugenhagen], som, da han var i København, var indlagt til Herberge hos [d: boede hos] gamle Mester Mads [d. e. Kanikken Magister Hans Pedersen]:

„der han var dragen hjem til Wittenberg igen og fik at vide om Mester Mads, at han blev den samme, som han var tilforn, med sine Anhængere, som kaldte ham Mesteren og vilde gerne have gjort Christus ud af ham, som Graamunkene af deres Francisco, da skrev den fromme Doctor Pommer disse Ord hid til os saa lydendes: „De Piller dør i Københavns Kirke og de Vægge i Skolen vide, hvad jeg har gjort mod Mester Mads“. Her kalder han Sten og Stok til Vidnesbyrd mod ham; og Christus sagde om sig, at Stenene skulde love ham, om Disciplene maatte ikke det gøre“ (S. 197 L. 27—S. 198 L. 11).

Paa den ene Side Farisæerne og Papisterne: Ugudelighed og Død — paa den anden Side Christus og de Evangeliske: Fromhed og et evigt Liv! Det er denne Reformatorerne robuste og sejrsvikre Lære, der gennemtrænger Prædikensamlingen om Jesu ærefulde Forklarelse paa Thabor Bjerg.

Den Form, i hvilken den rette Opfattelse af et Skriftsted fremsættes, er meget ofte Svar paa et direkte eller indirekte Spørgsmaal.

I Omtalen af Tiden, paa hvilken Forklarelsen fandt Sted, siger Mathæus og Marcus jo, at Forklarelsen fandt Sted sex Dage efter Jesu Forudsigelse af sin Død og Pine, Lucas derimod siger otte Dage derefter (Matth. 17.1, Marc. 9.2, Luc. 9.28). „Her synes Evangelisterne at være mod hverandre“, skriver Palladius, men, lyder Svaret, „dog er de ikke mod hverandre [idet de regne forskelligt], . . . som vi ogsaa paa denne Dag kalder en Uge otte Dage; udi disse otte Dage, siger vi, alligevel at der er ikke uden syv Dage om Ugen“ (S. 199 L. 6 ff.).

Efter Beretningen om, at Christus tog de tre Apostle med op paa Bjerget, hedder det:

„Men her falder et Spørgsmaal ind — som vort Kød og Blod vil alle Ting vide og er mere omhyggeligt i saadant, end det sig burde — . . . hvorfor Christus tog ikke alle Disciple hen op paa Thabor Bjerg med sig, men ikkun de tre . . . Der skal saa svares . . .“ (S. 200 L. 23 ff.).

Hvor Palladius taler om Christi Fornedrelse og Korsfæstelse siger han:

„Her maatte man atter føre et Spørgsmaal ind: Hvi lod han sig saadan anse og ikke langt heller udi sin Herlighed og Majestæt . . . Svar: det er sket for vor Skyld“ osv. (S. 236 L. 5 ff.).

Den femtende Prædiken omhandler Christi Forbud overfor de tre Apostle mod at røbe hans Herliggørelse før hans Pine og Død.

„Hvi gjorde han det?“ spørger Palladius, og han svarer: „Derfor vilde ikke Christus, at saadant skulde aabenbares aldeles, førend hans Pinelses Tid var kommen, enten derfor at hans Pine og Død ikke skulde forhindres . . . eller for andre Sager som er, at Christus for sin Høviskhed vilde give sin Fader al Ære“ (S. 252 L. 2 ff.).

Det skal endnu nævnes, at Palladius i de *Skriftsteder*, han anfører i Prædikerne, ligesom i de tidligere Skrifter,

som Grundlag har en Vulgatatext, ikke en Lutherbibel eller den autoriserede danske Bibeloversættelse.

Blot et enkelt Exempel:

<p><i>Palladius, S. 198 L. 26 ff.</i></p> <p>Det hende sig/ der hans Annam- melsis dage vaare fuldende- de/ da beskicket* hand sit Ansiet til at hand vilde gaa til Jerusalem.</p>	<p><i>Vulgata, Luc. 9.51.</i></p> <p>Factum est autem, dum comple- rentur dies assumptionis ejus, et ipse faciem suam firmavit, ut iret in Jerusalem.</p>
<p><i>Biblen 1550.</i></p> <p>Oc det begaff sig/ der tiden vaar fuldkommen/ at hand skulde tagis herfra/ da vende hand sit Ansiet at vandre strax til Jerusalem.</p>	<p><i>Luthers Oversættelse 1545.</i></p> <p>Es begab sich aber/ da die zeit erfüllet war/ das er solt von hinnen genomen werden/ wen- det er sein Angesichte stracks gen Jerusalem zu wandeln.</p>

* Jf. S. 236 L. 18: bestercket.

Samme Forhold genfindes i alle de i Texten anførte Skriftsteder. Derimod er Biblen 1550 afskrevet i de efter Prædikerne tilføjede sammenhængende Vers fra Johannes Evangeliet og fra Peters andet Brev (Joh. 12. 28—30, 2. Pet. 1. 16—18), hvad der bekræfter, at Palladius ved Udarbejdelsen af sine Prædikener og andre Arbejder har benyttet en latinsk Skriftsprogsamling, der byggede paa Vulgata, mens han, hvor Bibelstykker ligefrem skulde afskrives, altsaa hvor han skulde benytte selve Biblen, som naturligt var, har brugt den autoriserede danske Bibeloversættelse. Jf. foran S. 133—34 og Bind II S. 281 ff. og S. 368 f.¹

¹ Meget oplysende er en Sammenligning mellem Citeringen af Joh. 12. 28 i selve Texten, hvor Kilden er Skriftsprogsamlingen, og i Bibelafskriften efter Prædikerne, hvor Biblen 1550 er benyttet.

1. (i Den første Prædiken, S. 195 L. 28—S. 196 L. 1 f.): *Der kom en rost fra Himmelen oc sagde. Jeg haffuer forklaret/ oc ieg skal forklare dit naffn igen.*

2. (efter 16. Prædiken, S. 257 L. 26 f.): *Jeg haffuer forklaret hannem/ oc ieg vil atter forklare hannem.*

Da det sidste Citat begynder med den anførte Sætning, maa enhver tro, at Talen er om *Christus*. Hvem skulde hannem ellers være? Det

II.

„Jesu ærefulde Forklarelse paa Thabor Bjerg“ er kun bevaret i én Udgave, Originaltrykket 1555.

Dette bestaar af 92 Blade, 12 Læg sign. A—M (Læg L har kun 4 Blade). Formatet er lille Oktav som det facsimilerede Titelblad ndf. S. 189. Linjetallet er 22.

Paa Titelbladets Bagside findes i en Ramme, der svarer til den i „Sankt Peders Skib“ anvendte (se foran S. 20), to Vaabenskjolde: Bielkernes — Godskerne var en Linje af denne Slægt — og Ravensbergs. Bogstaverne *P. G.* betegner Peder Godske, Bogstaverne *E. P.* betegner hans Moders Navn, Elline Pedersdatter (Ravensbergs). Mens de

første Citat viser imidlertid, at Talen er om *Navnet*. Et Blik paa Grundlaget for de to Citater vil give Løsningen paa Uoverensstemmelsen.

Verset lyder i Vulgata:

Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de caelo: Et clarificavi, et iterum clarificabo.

Herefter er det første Citat dannet — med en (ogsaa andetstedsfra kendt) Tilsmigelse, idet det underforstaaede Objekt i Sætningen „et clarificavi“ etc. jo er Gud Faders Navn, mens Oversættelsens „dit naffn“ maa betyde Sønnens Navn.

Ganske svarende til Vulgata-Texten, der stemmer med den græske Grundtext, har Luther (Biblen 1545):

Vater verklere deinen Namen. Da kam eine stimme vom Himmel! Ich hab jn verklert! und wil jn abermal verklere.

Den tro danske Oversætter af Luthertexten gengiver dette i Biblen 1550:

Fader forklare dit Naffn. Da kom en røst aff Himmelen! Jeg haffuer forklaret hannem! oc ieg vil atter forklare hannem.

Det tyske *jn* er samvittighedsfuldt gengivet ved *hannem*, uden smaaligt Hensyn til, at Ordet *Navn* i Dansk var Neutrum! Læseren maatte altsaa — som Oversætteren — opfatte Stedet galt, idet *hannem* ikke kunde henvises til *Naffn*; og udelades nu som i Palladius' Citering Versets Begyndelse, er enhver Mulighed for rigtig Forstaaelse afskaaret.

Det kan tilføjes, at Christiern Pedersen i sin Bibeloversættelse her som oftere trods Benyttelsen af Luthers Text ikke lader sig vildlede af denne, men paa ret forstaaeligt Dansk gengiver Verset:

Fader forklare dit naffn! Der kom en røst aff Hiemmelen oc sagde: Jeg haffuer forklaret det! och ieg vil gøre det ærefult igen.

to Vaabenskjolde i „Sankt Peders Skib“, der var tilegnet Herluf Trolle, repræsenterede dennes og hans Hustrus Slægt: Trollernes og Gjøernes, har man — da Peder Godske var ugift — i Rammen anbragt hans fædrene og hans mødrene Vaabenskjold.¹

Bogtrykkerens Navn er ikke angivet, men det typografiske Udstyr viser, at Trykket er udgaaet fra Hans Vin-gaards Presse (Lauritz Nielsen, anf. Afh. S. 103, Nr. 72).

Exemplarer findes paa det kgl. Bibliotek og Universitetsbibliotheket i København.

Senere Optryk kendes ikke, men i Harboes Palladius-Haandskrift anføres foruden Originaludgaven 1555 en Udgave fra 1570 — dog uden nærmere Titelbetegnelse. Andetsteds har jeg ikke fundet Oplysninger om en saadan Udgave.

¹ Jeg skylder Arkivar A. Thiset Tak for ovenstaaende Oplysninger.

